

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ

CİLT: XV

MART 1999

Sayı: 43

ÇANAKKALE'DE ŞEHİT OLAN BURDURLULAR VE MİLLÎ SORUMLULUKLARIMIZ*

Prof: Dr. Nuri KÖSTÜKLÜ**

Çanakkale Zaferi'nin 84. Yıldönümünü kutladığımız şu günlerde şüphesiz hepimizin gözü önünde Türk tarihinin altın sayfalarından biri canlanmaktadır. Akıl durduracak bir kahramanlık destanı olan Çanakkale Muharebeleri daha sayısını bile tam tesbit edemediğimiz şehitlerle birlikte 250 bin civarında Türk askerine mâl olmuş¹; fakat, tarihî Türk ordusu da ezici ve üstün düşmanını zayıf gücü, ama erişilmez imanı ile yenerek kahramanlıkları serisine bir yenisini katmıştı.

Zaferin Türk ve Dünya tarihine fevkalade tesirleri oldu. Bu tesirleri veya sonuçları şu ana noktalarda toplamak mümkündür:

Dünya tarihi açısından baktığımızda;

1- Her şeyden önce şunu belirtmeliyiz ki, o zamana kadar "yenilmez" olarak bilinen İngilizler hakkındaki imaj sarsılmıştır. Bu durum sö-

* Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi'nin Ankara dışı konferanslarından olarak 18 Mart 1999 tarihinde Burdur'da verilen konferanstır

** Selçuk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Tarih Öğr. Anabilim Dalı Bşk.; Atatürk Araştırma Merkezi Bilim Kurulu Üyesi.

1 Kesin olmamakla birlikte yabancı kaynaklarda verilen bilgilere göre, İtilaf devletlerinin kayıpları 205.000 İngiliz, 47.000 Fransız olmak üzere 252.000 civarındadır. Türklerin kaybı ise, bazı kaynaklara göre 251.309, bazılarına göre, 213.187, veya daha farklı rakamlardır. Bkz., Genkur. ATASE yay., Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V. Cilt 3. Kısım Çanakkale Cephesi Harekati, Ankara 1980, s.499-500; Alan Moorhead, Çanakkale Geçilmez, (Tercüme Günay Salman), İstanbul 1972, s.475; Fikret Güneşen, Çanakkale Savaşları, İstanbul 1986, s.357; Fahri Belen, 20'nci Yüzyılda Osmanlı Devleti, İstanbul 1973, s.271; İ.Hamî Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C.IV, s.430.

mürgelerdeki hürriyet hareketlerini ümitlendirmiş onlara moral kaynağı olmuştur. Bu bakımdan Çanakkale zaferi dünya sömürgecilik tarihinde bir dönüm noktası olabilecek özelliktedir. Nitekim İngilizler hakkındaki bu imajın sarsılmasının ilk meyveleri, Hindistan'da görülmeye başlandı ve İngiliz sömürgeciliğine karşı hürriyet mücadeleleri giderek arttı.

2- Çarlık Rusyası' na boğazlardan yardım gidemeyince, Bolşeviklerin işi kolaylaşmış ve Ekim 1917'de bir Bolşevik ihtilalinin gerçekleşmesinde belki de bu faktör önemli olmuştur.

3- Bulgaristan Osmanlı Devleti safında savaşa girdi.

4- Türkler açısından I. Dünya Savaşı 3 yıl uzamış oldu. Çünkü, İtilaf Devletlerinin Çanakkale'de kazanacakları galibiyet, Boğazlar ve İstanbul'un ele geçirilmesiyle Osmanlı'nın o zaman savaş dışı kalması için yetecek idi.

5- "Hasta Adam" Osmanlı'nın bir başka ifadeyle Türk milletinin gücü, emperyalistlerce yeniden idrak edilmiş oldu.

Türk tarihi açısından bakacak olursak;

1- Bu zaferle birlikte Türk'ün kendine güven duygusu artmıştır. Bu durumun ileride başlayacak olan Millî Mücadele için bir azim ve moral kaynağı olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Çünkü, 18.yy. ortaları ve özellikle Tanzimat'tan itibaren Osmanlı Devleti'nin sürekli gerileyişi ve mağlubiyetler, Türk milletinin psikolojisi üzerinde olumsuz tesirler bırakmış idi.

2- İstanbul'un işgali dolayısıyla Savaş 3 yıl daha uzamış oldu.

3- Çanakkale Zaferinin belki de ileriye dönük en önemli sonuçlarından biri, bu zaferle birlikte Mustafa Kemal adının temayüz etmesidir. Nitekim, İstanbul'da bir dergi başarılarından dolayı Mustafa Kemal'in resmini kapak resmi yaptı. Şüphesiz bütün bu gelişmeler, ileride başlayacak olan Türk İstiklal savaşının liderinin ortaya çıkışının zeminini hazırlamıştır.

4- Bütün bu olumlu sonuçların yanısıra, Türk milletinin bu savaşta çok kayıp vermesi, özellikle yetişmiş, kalifiye insanların kaybı, Çanakkale'nin bir başka boyutudur. Öyle ki, verilen kayıp, o zamanın tahmin edilen 11-12 milyonluk Anadolu nüfusuna oranladığımızda 40-50 kişide 1 kişinin, bir başka ifade ile hemen her sülaleden şehit veya kayıp verildiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Ana hatlarıyla vurguladığımız üzere, Türk ve dünya tarihi açısından bu derece önemli olan Çanakkale Muharebeleri ve Zafer, 84. Yılı kutladığımız ve 2000'li yıllara yaklaştığımız şu günlerde, acaba millî tarih terbiyesi ve mes'uliyet duygusu çerçevesinde ,

Ne derece ele alıp değerlendirebiliyor? Acaba, Türk'ün altın sayfalarından biri olan Çanakkale Zaferini ilmî zemin üzerinde bütün yönleri ile ele alabildik mi? Zafer'in yeni nesle vermesi gereken mesajları doğru tesbit edip uygulayabildik mi? Çanakkale Muharebeleri ve Zaferin bize yüklediği sorumluluklar nelerdir? Bütün bu sorular Çanakkale Zaferinin yıldönümünü idrak ettiğimiz zamanlarda bizi ciddi olarak düşünmeye sevk etmelidir... Öyle olması gerektiğini düşünüyorum.

Bu duygu ve sorumluluk çerçevesinde Çanakkale hususunda yapılması gereken bazı projeler şunlar olabilir;

1- Sorumlu tarihçilik anlayışıyla Çanakkale Muharebeleri ve sonuçları, siyasî, askerî, sosyal vb. çeşitli açılardan bir bütün olarak ele alınıp, ilmî zemin üzerinde yeniden yazılmalıdır. Şüphesiz, Çanakkale konusunda yazılmış değerli eserler vardır. Ancak, yeterli olduğu söylenemez. Askeri uzman, tarihçi, sosyolog, psikolog hatta ekonomistin de aralarında bulunduğu bir ekiple hazırlanacak bir çalışma şüphesiz Çanakkale Zaferi gerçeğini çok değişik boyutlarda ortaya koyacaktır. Bazı ilim adamlarımızın da haklı olarak belirttikleri gibi² bizler, bu çok önemli savaşları

---

2 Mete Tunçoku, "Çanakkale Savaşlarının Sayısal Açısından Değerlendirilmesi", ODTÜ 30. Kuruluş Yıldönümü Çanakkale Savaşlarının Askeri ve Siyasî Yönü Sempozyum Bildirileri (18 Mart 1986), Ankara 1987, s.34.

yeterince bilmiyor, anlatamıyoruz. Yabancıların yenildikleri bu savaşlar için yazıp- çizdikleriyle, kendi yazıp çizdiklerimiz karşılaştırılırsa, bizim ne kadar az yazdığımız görülecektir. Çanakkale Savaşlarını millî ve milletlerarası siyasal ve sosyal yönleri açısından ele alıp inceleyen kapsamlı bilimsel bir eserin henüz yazılmadığı hazin bir gerçektir. Şüphesiz ki bu savaşlar herşeyden önce kendi millî tarihimiz, bugünümüz, yarınımız için önemlidir. Çanakkale'de biz vatan topraklarımızı savunduk, vatan için öldük. Bu sebeptendir ki önce biz sahip çıkmak zorundayız. Bu sahip çıkış ise, ancak savaşları yeni belge ve kaynaklar ışığında daha objektif çok yönlü ve bilimsel olarak inceleyip değerlendirerek gelecek nesillere çok iyi bir şekilde anlatmakla mümkün olur.

2- Bugün Zaferin 84. Yıldönümünü idrak ediyoruz. Ama ne yazıkki, hâlâ şehitlerimizin isimlerini bilmiyoruz. Bırakınız isimlerini sayı olarak bile tam tesbiti yapılmış değildir. Rakamlar muhtelif kaynaklara göre farklı farklıdır. Bu vatan için toprağa düşmüş askerine, insanına , şehidine yeterince sahip çıkmayan bir milletin istikbale güvenle bakması acaba mümkün müdür? Halbu ki bu konuda yapılabilecek çok şey vardır. Öncelikle Üniversitelere bu alanda büyük sorumluluklar düşüyor. Yüksek Lisans ve doktora çalışmalarında bu konulara yönlendirme olursa, zannediyoruz önemli mesafeler alınacaktır. Bugün pekçok Askerlik Şubesinin eski defterleri, nüfus idarelerinin eski ölüm vukuat defterleri, Ziraat Bankasının şehit-yetim aylığı alanlar kayıtlarında, MSB arşivlerinde vb. daha pekçok kaynaklarda şehitlerin tesbiti mümkündür. Şüphesiz, bu gibi kaynaklardan yapılacak tesbitler, o bölgedeki bütün şehitleri göstermemektedir. Çünkü, askerlik şubesi kanalıyla cepheye gidenlerin yanısıra pekçok kişi gönüllü olarak gitmiştir. Bunların da sağlıklı olarak kayıtları günümüze kadar ulaşmış değildir. Ama buna rağmen hiç olmazsa bilinenden hareketle tesbitler muhakkak yapılmalıdır. Esasen bu konu yani şehitler konusu Konferansımızın ağırlık noktasını teşkil ettiği için, Çanakkale'de Şehit olan Burdurlular üzerinde yaptığımız değerlendirmeler de, biraz sonra ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

3- Her ilde, ilçede hatta köyde şehit olanların isimlerini tesbitten sonra, isimlerin yazılı olduğu abideler hazırlanmalıdır. Bu Türk tarihinin devamlılığı ve millî heyecanın yeni nesillere aktarılması bakımından fevkalade gerekli bir icraattır. Emperyalist emelleri uğruna ülkelerinden binlerce kilometre ötede çarpışan Avrupalılar buralarda ölen askerleri için abideler dikmişlerdir. Meselâ, İngiltere'de bu tür abidelere, anıtlara sıkça rastlamak mümkündür. Manchester şehrinin merkezinde üzerinde isimleri yazılı 1890'lı yılların başında Güney Afrika Savaşında ölen Manchesterlılar abidesi vardır. Almanlar da gerek I. Dünya Savaşı gerekse II. Dünya savaşında ölenlerin hatırasına sahip çıkmaktadırlar. Bazı kiliselerde hatta bazı köylerdeki kiliselerde giriş kısmının sağında ve solunda "bu köyden I. ve II. Dünya savaşında ölenler" şeklinde. bu kişilerin adlarının tek tek yazılmış olduğu mermer plaketler bulunmaktadır.

O halde, gözünü kırpmadan, Atatürk'ün ifadesiyle "hiç ufak bir fütür bile göstermeden" vatani için canını seve seve veren şehitlerimize karşı bu noktada bizim vazifelerimiz vardır. Biraz önce söylediğimiz gibi, şehit ve zayıat sayısını Savaş yıllarındaki Anadolu'nun nüfusuna oranla düşündüğümüzde aşağı- yukarı 40-50 kişide bir kişinin şehit veya savaş dışı kaldığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Öyle ki, bu şehitler arasında henüz yeni buluşa erenler vardı.

"Hey Onbeşli Onbeşli

Tokat yolları Taşlı

Onbeşliler gidiyor

Kızların gözü yaşlı" mısralarıyla başlayan türkülerimiz bugünlerde çıkmıştır. 1315 doğumlu olup o tarihlerde 16 yaşında cepheye koşanların geride, milletimize bıraktığı izlerdir bunlar. O halde bu durumu dikeceğimiz abidelerle yeni nesillere aktarmalıyız. Bunu yapabildiğimiz ve kendi sülalesinden bu vatan için toprağa düşenleri nakşedebildiğimiz oran-

da, gençlerimiz çocuklarımız vatanın korunmasında ve yükseltilmesinde daha azimli ve daha kararlı olacaktır.

4- Öncelikle yapmamız gereken görevlerden birisi de şehitliklerimize sahip çıkmak, onları imar etmek ve layık olduğu bakım ve ihtimamı göstermek olmalıdır. Çanakkale'deki İngiliz mezarlığı ile Türk şehitliğinin durumunu mukayese ettiğimizde, acaba mahcup olmamak mümkün mü? Bundan birkaç yıl önce bir televizyon programında Çanakkale'deki şehitliğimiz ekrana getirildi. İngiliz mezarlığı daha bakımlı idi. İngiliz mezarlığındaki görevli bekçinin, Türk şehitliğindeki bekçiye göre, gerek kılık kıyafet ve gerekse aldığı maaş bakımından kat kat iyi durumda olduğu görülmüştür. Bütün bu durumlar, zaferin 84. Yıldönümünü kutladığımız bu günlerde bizi düşünmeye sevketmektedir. Gerçi son yıllarda şehitliklerimizde iyileştirmeye yönelik çalışmalar vardır, ama yeterli değildir.

5- Çanakkale Muharebeleri ile ilgili ihmal edilmiş bir önemli husus da, o günleri bütün canlılığı ile ortaya koyan henüz bir "Çanakkale" filminin yapılmamış olmasıdır. Zafer yıldönümü günlerinde yıllardır seyredegeldiğimiz bir film "Gelibolu", ise yabancı yapımdır. Vakit geçirmeden, konu ile ilgilenen ilim adamlarından da istifade edilerek belgelerin ışığında "Çanakkale" filmi yapılmalıdır. Pekçok millet bugün senaryo sıkıntısı çekmektedir. Geçmişin veya milli hafızanın yeni nesle aktarılmasıyla ancak "millet" in inşa edilebileceğinin farkında olan devletler bugün basit bir konuyu bile gayet heyecanlı ve sürükleyici filmler haline getirebilmektedirler. Meselâ, Vietnam Savaşında yalnızca bir köprünün yapımı ve imhasını konu edinen bir "Kawai Köprüsü" fevkalade sürükleyici bir film olarak yapılabilmektedir. Her Western filmi bir bölgenin veya kasabanın tarihinden kesitlerdir. Amerika, benzeri tarihî ve kültürel filmlerle bir "Amerikan" milleti kurmanın hesabı ve heyecanı içindedir. Tarih bir milletin hafızasıdır. Bu hafızayı güçlü tutmanın yollarından biri de tarihî ama ciddi filmlerdir. Köklü bir devlet geleneğine sahip olduğumuzdan dolayı tarihimiz, Türk'ün karakterini, kahramanlığını ser-

gileyen gerçek senaryolarla doludur. Yapılacak filmlerle bu hazineler ortaya çıkarılmalı, yeni nesillere aktarılmalıdır.

Hentüz karakterin yeni oluştuğu ve millî hislerin teşekkül etmeye başladığı Anaokulu ve ilköğretim seviyesindeki çocuklarımıza hitap edecek şekilde “Çanakkale Zaferi”nin çizgi filmlerinin hazırlanması belki de üzerimize düşen vazifelerin en önemlilerinden biridir.

Sayın Konuklar, Hanımefendiler, Beyefendiler!

Çanakkale Zaferinin 84. Yıldönümünü idrak ettiğimiz bu anlamlı günde, Çanakkale ile ilgili ortaya koymaya çalıştığımız bu sorumluluklarımıza şüphesiz daha başka projeler de eklenebilir. Bu sorumluluklar çerçevesinde bizim konferansımızın ağırlık noktasını biraz önce de bahsettiğimiz üzere, Çanakkale'de Şehit Olan Burdurlular oluşturmaktadır.

Bu bildirimizde değerlendirmeye tabi tutulan Şehitler, Burdur Merkez İlçe Nüfus Müdürlüğü Arşivindeki Ölüm Vukuat Defterlerinden Tesbit edilen Şehitler olacaktır.. Sözkonusu arşivdeki 2, 3, ve 4 numaralı Ölüm Vukuat defterlerinde I. Dünya Savaşının çeşitli cephelerinde, Çanakkale'de şehit olanlarla İstiklal Savaşında Şehit olanların isimlerine rastlamak mümkündür. Bu kayıtlarda şehitlerin mahalle ve köyleri belirtilmiştir. Biz, bu konuşmamızda yalnızca Burdur merkezden şehit olanlar üzerinde duracağız. Köyler bu konferansımıza dahil edilmemiştir. I. Dünya Savaşının değişik cephelerinde şehit olanlar içinde Çanakkale'de şehit olanları tesbit ederken, “şehit olduğu yer” sütununda Çanakkale'de şehit olduğu açıkça belli olanlar değerlendirmeye alınmıştır. Bunun dışındakiler bizim buradaki değerlendirmemizin dışında bırakılmıştır. Mesela; bazı kayıtlarda, şehit olunan yer Çanakkale, Arıburnu, Setti'l-bahr vb. açıkça belirtilirken, bazılarında ise “esna-yı muharebede”, “meydan-ı harbte” ifadeleri vardır. Dolayısıyla, bu tür ifadelerin bulunduğu isimlerin Çanakkale'de şehit olma ihtimali olmakla birlikte, biz şehadet yeri Çanakkale olduğu kesin olanları esas aldık. Bu şartlar çerçevesinde aşağıda isimleri tek tek verilmiş olan 69

şehit tesbit edilmiştir. Şüphesiz burada şu hususu özellikle belirtmek istiyorum. Bu rakam, yalnızca Burdur merkez İlçe Nüfus Müdürlüğü 2,3, ve 4 Numaralı Ölüm vukuat defterlerinde, Burdur Merkez'den olup da (köyler hariç), şehadet yeri kesin Çanakkale olduğu belli olanları ifade etmektedir. Değilse, Askerlik Şubesi ve diğer kaynakların da dahil edilmesiyle bu rakamın kat be kat artacağı tabiidir. Öbür taraftan, biz yalnızca mevsuk olanlardan hareket ettik. Askerlik şubesi ve diğer kayıtlara girmeyip gönüllü olarak Savaşa katılanları da hesaba kattığımızda şehitlerin boyutunun daha da genişleyeceği muhakkaktır³.

Şimdi, aşağıda bir tablo halinde bu şehitleri isim isim veriyoruz;

---

³ Ölüm Vukuat defterlerindeki kayıtların temininde değerli öğrencim Burdurlu Osman Koçibay'ın önemli yardımları olmuştur. Kendisine teşekkür ediyorum.

ÇANAKKALE'DE ŞEHİT OLAN BURDURLULAR

9

ŞEHİDİN ADI	MAHALLE ve Mesken Numarası	DOĞUM TARİHİ	ŞEHİD OLD. YER VE TARİH	MEDENİ DURUMU VE YAŞI	Kay. Old. Defter
1-Kart Mustafa oğlu Ali	Hamidiye 89	1306 (1890)	Çanakkale, 18 Mart 1915	Bekar, 25	Def.Nu: 2 58/ 1448
2-Saucakağlı Mehmetin oğlu Mustafa	Receb 69	1302 (1886)	Göçer Mahmud Bey Deresi 12 Haziran 1915	-----	64/ 1582
3-Veyisoğlu Ali'nin oğlu Hüseyin	Cami-i kebir 37	1303 (1887)	Arburnu 19 Mart 1915	Evli (Aliye) 28	64/1583
4- Bağdatlıoğlu Himmet oğlu Mehmet	Karasenir 140	1307 (1897)	Gelibolu 01 Mayıs 1915	-----	65/ 1604
5- Arap Emiaoğlu Mustafa oğlu Nuri	Hamidiye m. 189	1309 (1893)	Kirte 08 Haziran 1915	-----	65/ 1625
6-Tokmayaoğlu Osman oğlu Hasan	Şeyh Sinan m. 169	1302 (1886)	Setti'l -bahr 17 Mayıs 1915	Evli (Duda) 29	68/ 1696
7- Tekelioğlu Süleyman oğlu Habib	Divanbaba m. 174	1300 (1884)	Karayüz 24 Haziran 1915	Evli (Fatıma) 31	68/ 1697
8- Hacıdedeoğlu Süleyman oğlu Şükrü	Derslik m. 294	1304 (1888)	Kerevizderesi 04 Haziran 1915	-----	69/ 1721
9- Karaoğlu? Ahmed oğlu Hasan	Yenice M. 31	1297 (1881)	Kerevizderesi 05 Haziran 1915	-----	70/ 1746
10-Alayhıdıroğlu? Ömer Ağa oğlu Sabit	Üçdibek 182	1304 (1888)	Domuzderesi 18 Mayıs 1915	-----	70/ 1747
11- Emrullahoğlu Hasan Ali oğlu Emrullah	Kuyu M. 84	1300 (1884)	Yasatepe 05 Haziran 1915	-----	70/ 1748
12- Hacı Mahmut oğlu Mehmet oğlu Nuri	Cami-i Kebir M. 99	1302 (1886)	Çanakkale civarı 20 Temmuz 1915	-----	70/ 1749
13- Mücellaoğlu Hasan oğlu Mehmet	Hamidiye M. 240	1297 (1881)	Gelibolu 16 Eylül 1915	-----	74/ 1836
14- Kabakulakoğlu Osman oğlu Mustafa	Şeyh Sinan M. 128	1309 (1893)	Setti'l-Bahr 05 Mayıs 1915	-----	74/ 1837
15- Koçalmamoğlu İsmail oğlu Alirıza	Üçdibek M. 79	1305 (1889)	Gelibolu 10 Haziran 1915	-----	74/ 1838
16- Abbaszade Mehmet Ef. Oğlu Osman	Divanbaba M. 77	1305 (1889)	Kerevizderesi 25 Mayıs 1915	-----	74/ 1839
17- Veziroğlu Şükrü oğlu sadık	Şeyh Sinan M. 196	1303 (1887)	Gelibolu sol cennah 22 Haziran 1915	-----	74/ 1840
18- Kerim oğlu salih	Yoğurtçu M. 15	1302 (1886)	Gelibolu sol cennah 22 Haziran 1915	-----	74/ 1841
19- Ayanoğlu Mustafa oğlu Şükrü	Şeyh Sinan M. 78	1307 (1891)	Setti'l- Bahr 17 Mayıs 1915	-----	74/ 1884
20- Dingiloğlu ? İbrahim oğlu Halil	Hecin M. 91	1305 (1889)	Kerevizderesi 26 Mayıs 1915	-----	76/ 1894
21- Calkakoğlu Ali oğlu Latif	Hamidiye M. 288	1302 (1886)	Anafartalar 24 Ağustos 1915	Evli (Fatıma) 29	80/ 1981
22- Ödekoğlu Ömer oğlu Nuri	Divanbaba 230	1299 (1283)	Setti'l- Bahr 20 Haziran 1915	-----	80/ 1984
23- Aysoğlu İbrahim oğlu alirıza	Hamidiye 147	1307 (1891)	Kanlıdere 22 Mayıs 1915	-----	80/ 1990
24- Doğan oğlu Mehmet oğlu Mehmet	Burç 23	1302 (1886)	Setti'l- Bahr 06 Haziran 1915	-----	88/ 2198
25- Sakalioğlu? Hasan oğlu Süleyman	Hecin 99	1290 (1874)	Soğanlıdere 27 Ekim 1915	-----	90/ 2236
26-Kayrakçıoğullarından Veli oğlu Veli	Yenice 250	1292 (1876)	Ağa deresi 19 Kasım 1915	Evli (Şefika) 39	99/ 2474
27- Karagözoğlu Aziz Ağa oğlu Mehmed	Hacı Ömer 25	1305 (1889)	Süngübayırı 07 Ağustos 1915	Evli (Vesile) 26	106/ 2650

29- Kalfaoğullarından Mehmet Oğlu Arif	Dere	70	1308 (1892)	34. Alay, I.Tabur 07 Ocak 1916	Bekar 23	133/ 3323
30- Fahrioğlu Hasan oğlu İsmail	Divanbaba	44	1295 (1879)	Anafartalar 22 Ağustos 1915	Evli (Zeynep) 36	134/ 3330
31- Tamtamoğullarından İbrahim oğlu Halil İbrahim	Divanbaba	202	1300 (1884)	Anafartalar Yusufoğlu tepesi, 9.08.1915	Evli (Ayşe) 31	144/ 3578
32- Göde Haliloğlu Hasan oğlu Mehmet	Derslik	4	1302 (1886)	Kırte 07 Ağustos 1916	----- 30	149/ 3704
33- Telgrafçıoğlu Mehmet Oğlu Salih	Şeyh Sinan	15	1307 (1891)	Anafartalar 16 Aralık 1916	----- 25	153/ 3819
34- Memecioğlu Salih oğlu İsmail	Hanüdiye	138	1300 (1884)	Ortaköy 20 Ocak 1917	Evli (Fatma) 32	161/ 4012
35- Kaşıkçıoğlu Süleyman oğlu Şükür	Cami-i Kebir	101	1313 (1897)	Kanlıdere 22 Mayıs 1917	----- 20	208/ 5248
36- Kademlioğlu Mustan oğlu Zühdi	Karasesir	107	1311 (1895)	Çanakkale 02 Eylül 1917	----- 22	212/ 5344
37- Gürücüoğlu Ali oğlu İbrahim	Derslik	175	1304 (1888)	Kırte 09 Ocak 1916	Evli (Şerife) 27	228/ 5745
38- Tataroğlu Mehmet oğlu Rahmi	Şeyh Sinan	73	1306 (1890)	12. Firka Hastanesi 10 Aralık 1915	----- 25	268/ 6727
39- Hamamcıoğlu Mehmet oğlu Bekir	Şeyh Sinan	17	1293 (1877)	Çanakkale Temmuz 1915	Evli (Hatice) 38	281/ 7055 <u>Def. N: 3</u>
40- Hacıhüseyin Hafz-oğullarından Mehmet Emin oğlu Hüseyin	Divanbaba	208	1307 (1891)	Anafartalar 09 Ağustos 1915	Bekar 24	9/ 222
41- Ağlasunluoğlu Osman oğlu Ahmet	Divanbaba	150	1300 (1884)	Setti'l- Bahr Haziran 1915	Bekar 31	22/ 530
42- İçi Ahmedoğlu Mehmet	Hacı İbrahim	29	1301 (1885)	Domuz deresi 28 Haziran 1915	Bekar 30	22/ 532
43- Bedeloğlu Hasan oğlu Ali Ruza	Hanüdiye	181	1299 (1883)	Değirmen deresi 01 Temmuz 1915	Evli (Sıdıka) 32	22/ 537
44- Hüseyin Veli oğlu Ali oğlu Büsüfi	Divanbaba	59	1309 (1893)	Domuz deresi 25 Mayıs 1915	Bekar 22	25/ 604
45- Çizmecioğlu Arif oğlu Mustafa	Derslik	100	1302 (1886)	Setti'l- Bahr 30 Ağustos 1915	Evli (Hatice) 29	27/ 656
46- Hacı İsmailoğlu Ali oğlu İsmail	Manastır	39	1304 (1888)	Anafartalar 21 Haziran 1915	----- 27	30/ 744
47- Hoca Hasan oğlu Hasan	Yenice	118	1296 (1880)	Anafartalar 25 Ağustos 1915	Evli (Saniye) 35	38/ 931
48- Kışlahoğlu Ali oğlu Halil	Manastır	32	1301 (1885)	Setti'l- Bahr 25 Haziran 1916	Evli (Adife) 31	38/ 934
49- Deli Hüseyinoğlu Hüseyin oğlu Halil	Yenice	297	1305 (1889)	Domuz Deresi Haziran 1915	Evli (Havva) 26	42/ 1044
50- Katurcıoğlu İbrahim oğlu Ömer	Hacı Ahmet	37	1301 (1885)	Anafartalar 21 Ağustos 1915	Evli (Fatma) 30	45/ 1111
51- Tavacıoğlu? Ömer oğlu Yusuf	Karasesir	75	1309 (1893)	Setti'l - Bahr 19 Haziran 1916	Evli (Rukiye) 23	51/ 1273
52- Kışlahoğlu Mehmet oğlu Ali	Konak	33	1301 (1895)	Anafartalar Haziran 1915	Evli (Ayşe) 30	148/ 3682
53- Mustafa oğlu Mehmet	Hecin	142	1308 (1892)	Anafartalar 22 Ağustos 1915	Evli (Arife) 23	202/ 5029
54- Tahracıoğlu Hüseyin oğlu Mehmet Ali	Şeyh Sinan	157	1310 (1894)	Çanakkale 21 Haziran 1915	Evli (Emine) 21	205/ 5118
55- Hacı Habiboğlu Abdullah oğlu Mehmet	Hecin	117	1302 (1916)	Gölköy 1916	Evli (Aliye) 31	207/ 5163

ÇANAKKALE'DE ŞEHİT OLAN BURDURLULAR

11

56- Kayabaşoğlu Abdullah oğlu Süleyman	Manastır 75	1305 (1889)	Setrül'- Bahr 03 Temmuz 1915	Bekar 26	219/ 5449
57- İsmailoğlu Musa oğlu Hasan	Şeyh Sinan 200	1290 (1874)	Çanakkale 1916	Evli (Zehra) 42	236/ 5870
58- Ömer Ağa oğlu Halil oğlu Ethem	Derslik 303	1298 (1882)	Kanlıdere Ağustos 1915	Bekar 33	247/ 6161
59- Ömer Ağa oğlu Halil oğlu Süleyman	Derslik 303	1312 (1896)	Kanlıdere Temmuz 1915	Bekar 19	247/ 6162
60- Hancıoğlu Süleyman oğlu Hasan Hüseyin	Divanbaba 124	1308 (1892)	Çanakkale Subat 1915	Evli (Ayşe) 23	257/ 6404
61- Murğuloğlu İsmail oğlu Tahir	Derslik 288	1304 (1888)	Çanakkale 04 Mayıs 1915	Evli (Vesile) 27	258/ 6418
62- Tülli oğlu Osman oğlu Ahmet	Hamidiye 246	1332 (1916)	Çanakkale 1916	Evli (Saliha) 40	264/ 6572
63- Kocatapanoğlu Mustafa oğlu Halil İbrahim	Karasepir 86	1308 (1892)	Kunıka 1916	Bekar 24	Def. N: 4 22/ 540
64- Mehmet oğlu Mehmet Keleşçi	Cemil Bey 302	1291 (1875)	Çanakkale 1915	Evli 3evli (Adile, Hatice, Hatice), 40	51/ 1240
65- Süleyman oğlu Mehmet Ali Balışen	Şeyh Sinan 41	1295 (1879)	Çanakkale 1917	Evli (Zeliha) 38	52/ 1268
66- Büllü oğlu Hacı Osman oğlu Ahmet	Cemil Bey 246	1292 (1876)	Kerevizderesi 28 Haziran 1916	Evli (Saliha) 40	55/ 1347
67- Hacı Ahmetzade Ahmet oğlu Hüseyin	Yoğurtçu 30	1332 (1916)	Çanakkale Alay 34'de 1916	Bekar 27	58/ 1425
68- Derviş Ağazade Nurman oğlu Süleyman	Yoğurtçu 50	1314 (1898)	17. Alay, 1. Tabur 1916	Bekar 18	89/ 2198
69- Ammet oğlu Kadir	Burç 29	1298 (1882)	Çanakkale 1916	Evli (Hadiye) 34	121/ 1970

Şimdi , bu tablo üzerinde bazı değerlendirmelere girmek istiyoruz;

Şehitlerin mahallelere göre dağılımına baktığımızda, her mahalleden şehit olduğunu söyleyebiliriz. Sayı olarak bir değerlendirme yapacak olursak, en fazla Şehidin 10'ar şehitle Divanbaba ve Şeyh Sinan mahallelerinde, en az şehit sayısının ise 1'er şehitle Receb, Kuyu, Hacı Ömer, Hacı İbrahim, Hacı Ahmet, Konak ve Dere mahallelerinde olduğu görülmektedir. Bu durum mahallelerin o zamanki nüfus durumuyla ilgili olabileceği gibi, askere sevkıyat cepheleriyle de ilgili olabilir. (Bkz., GRA-FİK:1)

Burdurlular, Çanakkale'de, Settü'l- bahr, Anafartalar, Gelibolu, Ke-revizdere, Domuzderesi, Kanlıdere, Kirte, Arıburnu, Değirmendere, So-ğanlıdere, Yassıtepe, mevkilerinde şehit olmuşlardır. En fazla şehit, Settü'l- bahr ve Anafartalar'da verilmiştir. Bunu diğer yerler takip etmektedir. Dikkat edilirse, Anafartalar ve Settü'l- Bahr, Çanakkale Mu-harebelerinde göğüs göğüse en çetin çatışmaların geçtiği yerlerdir. Söz-konusu bu çarpışmalar, bir bakıma Çanakkale muharebesinin neticesini tayin eden çarpışmalardır. Burdurlular, en fazla bu muntikalarda şehadet mertebesine ulaşmıştır. (Bkz., GRAFİK:2)

Şehadet zamanları hususunda da bazı neticelere ulaştık. Yukarıdaki Şehitlerin tamamına yakını , 1915 yılının Mart - Kasım aylarında Hakk'a kavuşmuştur. En fazla Haziran ve arkasından da Ağustos aylarında şehit düşüldüğü görülmektedir. Bu durum sözkonusu aylarda çarpışmaların daha da şiddetlenmiş olabileceğini akla getiriyor.

(Bkz., GRAFİK:3)

Şehitlerin yaşlarına baktığımızda 18 yaşından 42 yaşına kadar hemen her yaşta şehide rastlıyoruz. En fazla şehit 29 yaşında toplanmaktadır. Bunu, 26,27, 30, 31 yaşları takip etmektedir. (Bkz., GRAFİK: 4)

Kayıtlarda şehitlerin medenî durumlarına dair bilgilere de rastlıyoruz. 69 şehid'in 30'una evli kaydı düşülmüş ve eşlerinin isimleri de yazılmıştır. Geri kalan 39 şehid için bazılarında bekar kaydı düşülürken bazılarında ise il-gili haneye çizgi çizilmiştir. Evli olanlar özellikle evli olarak belirtilip eş-lerinin de isimleri yazılmış olduğundan evlilerin dışında kalanların bekar olduğu anlaşılıyor. Bu rakamları % ile ifade etmek gerekirse, şehitlerin % 43'ünün evli % 57'sinin ise bekar olduğunu söyleyebiliriz. Öyle anlaşılıyor ki, Osmanlı'nın son yıllarından özellikle 1911 Trablusgarp Savaşı'ndan iti-baren peşpeşe birbirini kovalayan savaşlar yüzünden, Türk insanı belki ev-lenmeye bile vakit bulamadı. Zaten evlenenler de uzun süre evinden uzak kaldı. Değerlendirdiğimiz şehitler içinde % 57'sinin - ki bu rakam oldukça yüksek bir rakamdır- bekar olarak şehit olması, neslin devamı hususunda

da bazı endişeleri beraberinde getirmektedir. Bu durum, Çanakkale Zafere'nin ne derece zor şartlar ve fedakarlıklar içinde kazanıldığını gösteriyor.

Öte yandan, evli olanlar içinde yalnızca bir kişinin Cemil Bey mahallesinden Mehmet oğlu Mehmet Kelekçi'nin birden fazla hanımla (üç hanımla) evli olduğunu görüyoruz. Diğerlerinin hepsi bir hanımla evlidir. Bu durum, Osmanlı- Türk toplumunda daha geniş anlamıyla Türkler'de bir eşle evliliğin esas ve yaygın olduğunu ortaya koyan çalışmaları teyit etmektedir. (Bkz., GRAFİK: 5)

Tablodaki şehit isimlerine baktığımızda, 30'un üzerinde farklı isim olmakla birlikte en fazla "Mehmet" isminin bulunduğunu görüyoruz.

Çanakkale'de şehit olan Burdurluları konu aldığımız bu araştırmada, Çanakkale hatıralarıyla dolu gazilerimizi de hatırlamak durumundayız. Burdur, şehitlerinin yanısıra gazileriyle, adsız kahramanlarıyla da meşhur bir vatan coğrafyamızdır. Öyle ki adına destanlar yazılan gazilere rastlıyoruz. Bir örnek vermek isitiyoruz. Yenice mahallesinden Kademlioğlu İsmail Başçavuş - İsmail Doğaner - bunlardan biridir. Gazi İsmail Başçavuş, Çanakkale ve İstiklal savaşı gazisi olarak ömrünün son yıllarını felçli halde iki gözlü mütevazi bir evde geçirmiş, Burdur depreminde yıkılan evini bir vefa ve kadirşinaslık örneği olarak dönemin valisi Naci Bozkurt ve Eğitim Tugay Komutanı yaptırmışlar idi. 4 Nisan 1972'de 90 yaşında iken vefat eden Gazi'yi , vefatından 1,5 ay önce evinde ziyaret eden İsmail Hakkı Yılanlıoğlu o andaki duygularını "Büyük Gazi Başçavuş" adıyla bir destana döküvermiş idi. Yılanlıoğlu'nun bu röportajı ve yazdığı destanı dönemin basınında da yayınlanmış ve yankı bulmuş idi⁴.

Ispartalı Gazi Hattat Mehmet Hilmi Sözer de hatıralarında Kilitbahir, Soğandere ve Domuzdere'deki çarpışmaları anlatırken şöyle diyor; "17

---

⁴ Bakz.; Ahmet Kabaklı, Tercüman Gazetesi, 25. 03. 1972; Tahir Kutsi Makal, Son Havadis, 21. 04. 1972; İsa Kayacan, Burdur Hatıraları, Ege yayınları, Ankara 1991.

Nisan günü Domuzderesine geldik. 18 Nisan sabahı ilerledik ve siperlerde gövde açık yürüdük. İlerledik, süngüyle düşmana hücum etmek üzere iken düşmanın gerek makinalı tüfenk ve gerek piyade ateşi ve gerek topçu ateşi şiddetle üzerimize başladı ve bize hiçbir suretle ilerleme alanı vermedi. Fakat o efradın kalbinde ve göğsünde imanları ve iman kuvveti vardı. İçimizden Burdurlu Abdullah isminde bir nefer arkadaş; Niye duruyoruz arkadaşlar? Niçin harekete geçmüyoruz? Diyerekten, Allahını seven peygamberini seven ileri yürüsün demesiyle hücumu kalktı. Arkasından 4. Bölük kumandanı Kazım bey, kılıcını çekti; Allahını peygamberini seven ileri yürüsün dedi ve hücumu geçtik. Taarruza geçtiğimizde iki- üç saat geçmemişti ki işittiğime göre 480 mevcuttan 17 kişi kalmıştık, kalanlar da yaralı idik”⁵. İşte burada da bir adsız kahraman, şehid Burdurlu Abdullah’la karşılaşılıyor. Tarihimiz bunun gibi, bilinen ve bilinmeyen sayısız kahramanlık ve şehadet örnekleriyle doludur.

Çanakkale’de başlayan azim ve moralle girdiğimiz İstiklal Savaşında da Burdur üzerine düşeni yaptı. Bunu müstakil bir araştırmamızda ayrıntılı olarak yayınladık⁶. Pekçok yere nasip olmayan ve sayıları mahdut olan milli cemiyetlerden Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Cemiyeti’nin bir şubesi de Burdur’da açıldı. Burdur’lu Fitnat Hanım’ın başkanlığında toplanan Burdurlu kadınlar, daha önce Bacıyan-ı Rum olarak bilinen ve Anadolu’nun Türkleşmesinde ve vatan olmasında büyük rolü olan zümrelerin bir devamı olarak İstiklal Harbi sırasında da Anadolu’nun vatan kalmasında canla başla çalıştılar. Tabii burada konumuz, Çanakkale’de şehit olan Burdurlular olduğu için, bunun dışındaki konulara ayrıntılı olarak girmiyoruz.

Değerli dinleyiciler!

Millî hatıralara sahip olan, bu hatıraları ölüm-kalım fedakarlıkları pahasına elde etmiş bulunan milletler, o hatıra ve şerefleri ve ibret levhalarını

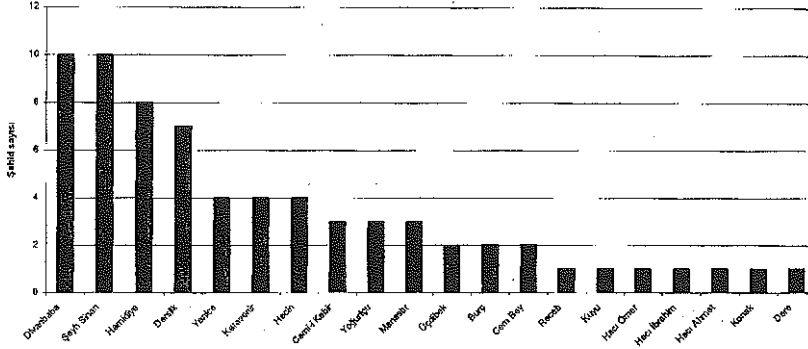
5 M. Ali Ünal, “Birinci Dünya Savaşı Gazisi Hattat Mehmet Hilmi Sözer’in Hatıraları”, SDÜ, Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı: 1, Isparta 1995, s.304- 305.

6 Nuri Köstüklü, Milli Mücadelede Denizli Isparta ve Burdur Sancakları, Kültür Bak. Yay. Ankara 1990.

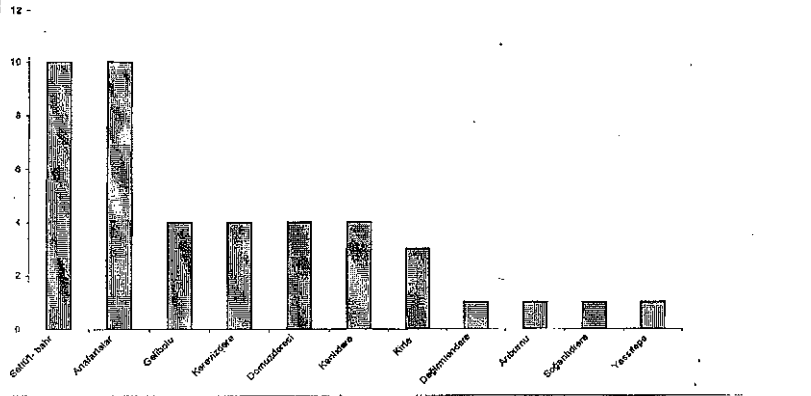
gelecek nesilleri uyaracak ve bilinçlendirecek şekilde değerlendirmek ve onların vicdanlarına nakşetmek borcundadırlar. Milli hatıraları yaşamak, onları gönüllerde ve hafızalarda canlı tutmak, mes'uliyet duygusu içinde alınacak tedbirlerle, yapılacak icraatlarla mümkün olur. Milî hafızaya sahip çıkmayan, onları yeni nesillere aktarmayı bilmeyen milletler hassasiyet cevherlerini, yaşama güçlerini, yükselme enerjilerini kaybederler. Bu duygu ve düşünceler çerçevesinde, Çanakkale'de şehit olan Burdurluların isimlerinin yazılı olduğu bir abidenin şehrin uygun bir yerine nakşedilmesinin veya başka icraatlarla şehit isimlerinin yaşatılmasının gerekli ve faydalı olacağını düşünmekteyim.

Çanakkale Zaferinin 84. Yıldönümünü bu duygu ve temmeniler içinde idrak ederken, başta Cumhuriyetimizin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Paşa olmak üzere, canlarını ve kanlarını vatan topraklarına veren ve akıtan şerefli ordumuzun değerli mensuplarını, aziz şehitlerimizi, Burdurlu şehitlerimizi rahmetle ve şükranla anıyorum.

GRAFİK 1: ŞEHİTLERİN MAHALLELERE GÖRE DAĞILIMI

GRAFİK 2: ŞEHİT DÜŞÜLEN YERLER

ÇANAKKALE'DE ŞEHİT OLAN BURDURLULAR

17

